

УДК 316.472.47+061.2

*Панькова О.В., доцент, канд. соціол. наук, Інститут економіки промисловості НАН України,
Касперович О.Ю., Інститут економіки промисловості НАН України,
Ищенко О.В., Інститут економіки промисловості НАН України*

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ДОСЛІДНИЦЬКА РОЗВІДКА

Виявлено специфічні риси та основні проблеми розвитку волонтерського руху в Україні у 2014–2015 рр., визначено перспективи його подальшого розвитку та залучення соціальних ресурсів волонтерства до вирішення проблем і викликів, що постали перед сучасним українським суспільством.

Ключові слова: волонтерська діяльність, мобілізація соціальних ресурсів, громадянське суспільство.

В умовах посилення зовнішніх і внутрішніх викликів, які постали перед Україною та її громадянами, у ситуації загострення невизначеності й нестабільності суспільство відчуває гостру потребу в механізмі надання оперативних, виважених та адекватних відповідей для мінімізації ризиків і загроз, у способах вирішення пріоритетних проблем та оперативного реагування при їх виникненні. Події Революції гідності та військова агресія на Сході країни показали, що українські структури державного управління за багатьма напрямками продемонстрували низьку результативність, а в окремих випадках – навіть неспроможність розв'язати нагальні проблеми, які постали перед країною, регіонами та громадянами. Нині Україна опинилась в ситуації браку внутрішніх і зовнішніх ресурсів – людських, трудових, економічних, фінансових, особистісних тощо. Тому саме сьогодні надзвичайно актуалізується проблема мобілізації внутрішніх ресурсів країни та її регіонів для забезпечення самозахисту і соціальної безпеки.

Яскравим проявом мобілізації та залучення соціальних ресурсів громадянської участі і конструктивної самоорганізації активної частини населення, спрямованої на вирішення найгостріших проблем сьогодення став розвиток волонтерської діяльності в Україні. Набутий досвід є надзвичайно цінним, з точки зору розвитку громадянського суспільства в Україні, а його дослідження та пошук шляхів подальшого використання – одне з головних завдань як науковців, так і представників системи державного управління.

Визначення шляхів ефективного використання соціальних ресурсів громадянського суспільства, в тому числі волонтерських організацій, потребує розробки відповідної стратегії залучення цих ресурсів для вирішення актуальних суспільних проблем, реалізація якої сприяла б розвитку громадянського суспільства та становленню демократії в Україні. Це потребує предметного дослідження та осмислення розвитку волонтерства в Україні протягом останніх двох років, його рушійних сил, мотивів, проблем і перспектив.

Таким чином, проблема полягає у наявності потреби у концептуальному осмисленні та подальшому дослідженні феномену розвитку волонтерського руху в Україні у 2013–2016 рр., виявленні його рушійних сил, специфіки, проблем і перспектив розвитку з метою подальшої мобілізації та залучення його соціальних ресурсів до процесів реформування українського суспільства. Певні кроки в цьому напрямі авторами вже зроблені: у попередніх публікаціях обґрунтовано теоретико-методологічний підхід до розробки механізмів залучення соціальних

ресурсів громадських об'єднань на основі поєднання теорії мобілізації ресурсів і соціокультурного підходу [1], а також запропоновано варіант виокремлення категорій та видів соціальних ресурсів громадських об'єднань та орієнтовний перелік показників для їх оцінки [2]. Ця стаття продовжує вирішення зазначеної проблеми та являє собою спробу використання попередніх теоретичних і методичних результатів з метою виявлення потенціалу мобілізації соціальних ресурсів у межах волонтерського руху в Україні.

Проблематика розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема волонтерства, досліджується досить давно і плідно. Так, особливості становлення громадянського суспільства в Україні розглядаються в працях вітчизняних соціологів О.М. Балакіревої, М.О. Шульги, І.Е. Бекешкіної, Є.І. Головахи, О.С. Резніка, В.П. Степаненка та інших. У дослідженнях, які розкривають проблеми волонтерства в Україні, значним є внесок таких наукових установ, як Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [3], Центр «Соціальний моніторинг», Український інститут соціальних досліджень ім. Олександра Яременка, відділ моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» [4], Інститут соціології НАН України (липень 2015 р.), Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (жовтень 2015 р.) [5], Інститут економіки промисловості НАН України [1; 2] та Київський міжнародний інститут соціології (на замовлення видання «Дзеркало тижня»; грудень 2014 р.) [6]. Проте через велику швидкість соціальних процесів окремих фундаментальних досліджень бурхливого розвитку волонтерського руху в Україні за 2014–2015 рр. проведено не було.

Мета статті – оцінити існуючий мобілізаційний ресурсний потенціал волонтерського руху в Україні в контексті запропонованого у попередніх публікаціях теоретичного підходу до розробки механізмів залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань [1] та відповідної класифікації соціальних ресурсів організацій громадянського суспільства та переліку показників для їх оцінювання [2].

З огляду на новизну використаного теоретичного підходу, проведене дослідження має, насамперед, розвідувальний характер. Його мета – по-перше, первинна апробація методики та інструментарію, запропонованих авторами в попередніх публікаціях, по-друге, попередня оцінка мобілізаційного потенціалу волонтерського руху в Україні з урахуванням системи внутрішніх і зовнішніх факторів, що на нього впливають.

Теоретична база дослідження являє собою поєднання теорії мобілізації ресурсів і соціокультурного підходу. Доцільність такого поєднання ґрунтується, з одного боку, на наявності в теорії мобілізації ресурсів добре розвинутої класифікації соціальних ресурсів, а з іншого – на необхідності дослідити та врахувати соціокультурну специфіку українського суспільства, насамперед, ціннісно-мотиваційний аспект, для чого в нагоді стає соціокультурний підхід. Отже, він має бути методологічною основою використання та змістовного наповнення теорії мобілізації ресурсів, що дозволить з'ясувати стан і можливості їх залучення, визначити показники вимірювання, а також створить необхідні передумови для розробки та впровадження дієвих механізмів залучення соціальних ресурсів громадянського суспільства (в тому числі й волонтерських організацій та рухів) до процесів реформ і розвитку.

Теорія мобілізації ресурсів дозволяє проаналізувати процес залучення та ефективності використання основних видів ресурсів, необхідних для створення і функціонування громадського об'єднання, формування та поширення соціальних рухів. У рамках теорії мобілізації ресурсів розглядають п'ять основних видів ресурсів: моральні, культурні, соціально-організаційні, людські, матеріальні. Соціокультурна специфіка українського суспільства певним чином обмежує можливості застосування теорії мобілізації ресурсів щодо дослідження процесів соціальної самоорганізації в Україні, та вимагає певних змін у засадах цієї теорії: по-перше, необхідно

уточнити структуру й різновиди наявних у суспільстві ресурсів, по-друге, розглянути цю теорію в контексті методології соціокультурного підходу.

Основними категоріями ресурсів є:

Моральні ресурси. До їх категорії зазвичай включають такі характеристики громадських об'єднань, як легітимність (*legitimacy*), солідарну, доброзичливу (*sympathetic*) підтримку і популярність (*celebrity*)¹.

Культурні ресурси. До них належать артефакти та культурні продукти, такі як концептуальні інструменти та спеціальні знання, технології їх розповсюдження та використання. Саме культурні ресурси визначатимуть способи залучення громадськості до вирішення нагальних проблем місцевого та регіонального рівнів, використання легітимних форм громадської активності, а також характер і способи взаємодії з населенням в інформаційному та медіа-просторі. Сьогодні в Україні відбувається стрімке збільшення досвіду громадської діяльності, нарощуються обсяги духовно-культурних ресурсів, використання яких при вирішенні завдань відновлення регіонів в умовах децентралізації дозволить значно підвищити ефективність відповідних заходів.

У контексті застосування соціокультурного підходу доцільно внести зміни до традиційної класифікації структури соціальних ресурсів теорії мобілізації ресурсів на засадах соціокультурного підходу: виокремити як окремі різновиди *інформаційні* та *духовно-культурні ресурси* громадських об'єднань. Останні за своїм змістом поєднують моральні та культурні ресурси і мають додаткові критерії визначення, що відповідає методологічним принципам соціокультурного підходу.

Соціально-організаційні ресурси. Вони набувають трьох основних форм: інфраструктури, соціальні мережі та організації, кожна з яких може бути різною мірою організаційно формалізована. Інфраструктури при цьому є соціально-організаційним еквівалентом суспільних благ (зокрема, поштова служба, дороги або Інтернет), які полегшують безперебійне функціонування повсякденного життя. До інфраструктури можна віднести ресурсні центри, а також фонди, що виконують функцію підтримки громадської активності та громадських об'єднань. На жаль, саме цей вид ресурсів є найбільш дефіцитним.

Людські ресурси. Дана категорія включає такі ресурси як праця, досвід, навички, експертні знання та лідерство. Їх особливістю є те, що вони є характеристиками конкретних осіб, а не соціальних організаційних структур чи культури в цілому. Кількість і якість людських ресурсів громадських організацій визначаються кількісним складом, досвідом, освітою, професіоналізмом, інтелектуальним і соціальним капіталом, людськими якостями керівництва та рядових членів.

Матеріальні ресурси. Дана категорія поєднує в собі те, що зазвичай називають фінансовим і фізичним капіталом: кошти, майно, офісні приміщення, обладнання та витратні матеріали. Можливості залучення матеріальних ресурсів часто залежать від обсягу та якості інших видів ресурсів, наприклад, репутації організації, особистості лідера, характеру навичок, якими володіють члени організації тощо.

Зазначену структуру основних видів соціальних ресурсів нами використано як базову схему для аналізу та дослідження стану соціальних ресурсів волонтерського руху в Україні. Цю структуру доповнено ціннісно-мотиваційною сферою, оскільки, з точки зору цілепокладання та ціледосягнення, цінності та мотиви також можуть розглядатись у певному сенсі як ресурс, який сприяє або перешкоджає розвитку в обраному напрямі.

З метою апробації отриманих теоретичних і методичних результатів, первинної оцінки стану ресурсного потенціалу волонтерського руху нами в березні 2016 р. проведено 20 розвідува-

¹ Тут і далі в тексті дослідження характеристики основних видів ресурсів базується на [7, с. 125–128].

льних інтерв'ю з волонтерами, насамперед з тими, які належать до керівного складу активно діючих волонтерських організацій, що допомагають і військовослужбовцям та їх сім'ям, і переселенцям, і уразливим верствам населення окупованих територій. Інтерв'ю проводились як безпосередньо з респондентами (за наявності такої можливості), так і у формі поштового опитування. Відбір проводився через участь у заходах, які проводилися волонтерськими організаціями, далі – методом снігової кулі. Практично всі відібрані експерти – люди, які стали волонтерами під час Революції гідності.

Ефективна мобілізація ресурсів волонтерських організацій в Україні можлива при наявності умов (внутрішнього і зовнішнього характеру) для залучення й ефективності використання основних видів ресурсів громадського об'єднання. За результатами опитування, виявлено основні потреби волонтерів у певних видах ресурсів. Так, найвищою затребуваністю волонтерських організацій стала потреба в нагромадженні *соціально-організаційних ресурсів*, що проявилась у запиті на співпрацю та підтримку з боку таких значущих і ресурсних суб'єктів суспільної взаємодії, як всеукраїнські та міжнародні фонди надання допомоги (16 виборів); бізнесові структури (15 виборів) та органи влади (13 виборів). Актуалізованою є потреба у *фінансових* (11 виборів) і *кадрових ресурсах* (10 виборів). Попередні результати дослідження показали відносно невисокий запит на розвиток *духовно-культурних* та *інформаційних ресурсів*. Так, понад половину опитаних засвідчили, що інтернет-ресурси, соціальні мережі не є дефіцитними видами ресурсів, які необхідно нарощувати (12 виборів). Близько половини експертів вважають, що в їхніх організаціях достатньо розвинутими є такі види ресурсів, як правова та політична грамотність, культура самозбереження членів організації (12 виборів), а також координація зусиль, згуртованість з іншими волонтерськими організаціями (10 виборів) (табл. 1).

Таблиця 1

**Ресурсний потенціал волонтерських структур
(запит і наявність різних видів ресурсів), кількість виборів ***

Ресурси	Скоріше, потребує	Скоріше, не потребує	Важко відповісти
Довіра до Вашої організації та визнання її діяльності з боку суспільства	6	10	4
Достатня кількість співробітників і активістів організації	10	8	2
Достатній рівень знань і досвіду членів Вашої волонтерської організації	2	15	3
Внутрішня згуртованість між членами Вашої організації	5	10	5
Правова та політична грамотність, культура самозбереження членів організації	4	12	4
Координація зусиль і згуртованість з іншими волонтерськими організаціями	6	10	4
Інформація щодо потреб тих груп, яким необхідна допомога, та способів її надання	5	11	4
Наявність зручних способів передання допомоги адресатам	9	7	4
Підтримка діяльності з боку органів влади	13	6	1
Підтримка з боку бізнесових структур	15	3	2
Приміщення організації	7	11	2

Продовження таблиці 1

Меблі та устаткування	6	12	2
Фінансові ресурси	11	4	5
Інтернет-ресурси, соціальні мережі	5	12	3
Співпраця з всеукраїнськими та міжнародними фондами надання допомоги	16	3	1

* Експертам надавалася можливість обрати кілька варіантів відповіді.

Досить цікавим і показовим фактом є зафіксована невелика потреба у підвищенні знань і досвіду членів волонтерських організацій (2 вибори) та в координації зусиль і згуртованості з іншими волонтерськими організаціями (6 виборів). Це може свідчити не про відсутність такої потреби, а, скоріше, що це не сприймається як потреба, водночас є наслідком «ситуативного» мислення, цілепокладання та ціледосягнення, що цілком зрозуміло в ситуації, яка може змінитися миттєво. На сьогодні це припустимо. Проте такі дані можуть свідчити також про відсутність у волонтерських організацій стратегічних планів своєї діяльності та розвитку на майбутнє.

Мобілізація ресурсів волонтерського руху значною мірою визначається мотивацією включення до цієї діяльності, тому одним з ключових питань для розуміння рушійних сил волонтерства було виявлення мотивів волонтерів (табл. 2).

Таблиця 2

Ієрархія мотивів участі у волонтерській діяльності, кількість виборів*

Мотиви участі у волонтерській діяльності	Для більшості волонтерів	Для Вас особисто
Відчуття обов'язку перед суспільством надати допомогу тим, хто її потребує за принципом «якщо не я, то хто?»	16	16
Отримання величезного задоволення від вдячності людей, яким надана допомога, волонтерство стає сенсом життя	10	8
Волонтерство дає можливість самореалізуватися та перспективи для подальшого життя	10	7
Бути учасником волонтерського руху – сьогодні почесно та престижно	8	7
Розширюються контакти з впливовими людьми, організаціями, фондами	5	6
Участь у волонтерстві – «сходінка» до політичної діяльності	4	3
З'являються широкі можливості мати доступ і розпоряджатися фінансовими та іншими ресурсами	2	1
Можна вирішити власні матеріальні та соціальні проблеми	0	0

* Експертам надавалася можливість обрати кілька варіантів відповіді.

Мотивація належить до категорії духовно-культурних ресурсів і є однією з ключових складових цієї категорії. Результати дослідження свідчать, що найпоширенішим є мотив виконання особистого обов'язку перед собою та суспільством за принципом: «Якщо не я, то хто?» (його

обрали 16 респондентів). Домінування такого мотиву серед соціально активних громадян свідчить, на нашу думку, про наявність певних передумов для подальшого розвитку волонтерства в контексті механізмів забезпечення соціальної відповідальності (в широкому розумінні – як соціальної відповідальності держави, бізнесу, громадянського суспільства та кожної людини за долю держави, суспільства і співгромадян).

Мотиви самореалізації та отримання позитивного зворотного зв'язку від людей, яким надається допомога, зайняли друге місце у структурі та ієрархії мотивів волонтерської діяльності (по 10 виборів). Мотив самореалізації через допомогу іншим свідчить про наявність певного поєднання особистісних та соціальних потреб у значній кількості волонтерів.

Дещо несподіваним виявилось досить високе третє місце мотивів соціального престижу (8 виборів) – помітна кількість респондентів вважає, що бути учасником волонтерського руху – сьогодні почесно та престижно. Можливо, причиною таких результатів стало і те, що респонденти, обираючи даний варіант відповіді, характеризували не стільки власні мотиви включення до даної діяльності, скільки ставлення до неї з боку суспільства. Але у будь-якому випадку, на нашу думку, це є позитивним, з точки зору перспектив волонтерського руху, адже соціальна престижність певного виду соціальної активності завжди сприяє її подальшому розвитку.

Замикає ієрархію група мотивів, які умовно можна назвати помірковано-прагматичними – розширення контактів з впливовими людьми, можливість прийняти участь у політичній діяльності та отримання доступу до фінансових та інших ресурсів. Окремо слід підкреслити, що жоден з респондентів не обрав як мотив можливість вирішити власні матеріальні та соціальні проблеми. Це не означає, що такі мотиви виключаються, адже про це відверто і вголос не прийнято говорити через дискредитацію позитивного іміджу власної волонтерської організації.

Таким чином, мотиваційне підґрунтя участі у волонтерському русі фокусується, насамперед, на почутті відповідальності та бажанні соціального визнання та самореалізації через участь у престижній і соціально схвалюваній діяльності. Ціннісно-мотиваційний потенціал належить до групи духовно-культурних ресурсів. У контексті соціально-мобілізаційного потенціалу волонтерського руху таке поєднання основних мотивів є перспективним, з точки зору розвитку волонтерського руху та залучення його соціальних ресурсів до вирішення суспільних проблем. Проте така структура й ієрархія ціннісно-мотиваційного потенціалу волонтерства передбачає дотримання певних «правил гри» з боку інших ключових учасників взаємодії – органів державної влади та бізнесу. Якщо цього не буде, то потенціал конструктивної взаємодії досить швидко може перетворитися на потенціал протесту.

Серед чинників, які найбільше спонукають людей до участі у волонтерській діяльності з початку Революції гідності і понині, респонденти на перше місце поставили віру в свої можливості здійснити доленосні зміни в країні (13 виборів). Друге місце посіли як позитивний чинник – духовне пробудження нації, солідарність, довіра громадян до волонтерів, готовність їх підтримувати (11 виборів), так і негативний – неспроможність і небажання влади взяти на себе відповідальність щодо вирішення болючих проблем (11 виборів). Це свідчить про певну вимушеність бурхливого спалаху волонтерства, адже спочатку він став реакцією на безвідповідальність влади. Проте зворотною стороною даного процесу стали позитивні аспекти віри в свої сили і розвитку солідарності та взаємодопомоги у суспільстві.

Діяльність волонтерських структур у 2014–2015 рр. була спрямована виключно на соціальні групи, що мають відношення до подій на Сході України: бійці добровольчих батальйонів, підрозділів Збройних сил України, які воюють у зоні АТО, переселенці із зони АТО та Криму, мирні жителі окупованих територій Донецької та Луганської областей. Результат цілком прогнозований, враховуючи, що саме ці події спричинили як спалах волонтерського руху, так і появу тих соціальних груп, з якими волонтери працюють. Однак залишаються відкритими запи-

тання, як і в якому напрямі розвиватиметься волонтерство по мірі вирішення проблем на Сході. Водночас слід підкреслити, що всі експерти заявили про плани і надалі продовжувати свою волонтерську діяльність.

Окремий інтерес у контексті мобілізаційного потенціалу становить бачення керівників волонтерських організацій і рухів можливості своєї участі у політичному житті країни. Майже половина вважає, що волонтерські організації та рухи мають стати об'єднуючою силою, тільки поза політикою; така сама частина – що за певних умов вони можуть брати участь у політичному житті, якщо це сприяє досягненню цілей їхньої діяльності. Близько третини опитаних зазначили, що волонтерські організації та рухи мають брати активну участь у політичному житті. Отже, в Україні переважна більшість волонтерів не вважають себе аполітичною силою, яка має займатися виключно вирішенням конкретних питань допомоги тим, хто її потребує, і не торкатися політики. Наявність певних політичних амбіцій у поєднанні з авторитетом волонтерських організацій і довірою до них утворюють потенціал, який за певних суспільно-політичних умов може бути застосований і використаний в інтересах політичних гравців. Недооцінювати цього не можна.

В ієрархії головних проблем, з якими волонтерські організації стикаються у своїй діяльності, перше місце посіли проблеми, пов'язані з перешкодами та слабкою підтримкою волонтерів з боку органів влади (11 виборів), а також ті, що пов'язані з поширенням псевдоволонтерства (11 виборів).

На другому місці (9 виборів) проблема значної корумпованості в системі відносин у суспільстві, державі та в отриманні міжнародних грантів на волонтерську допомогу. При проведенні очних інтерв'ю саме по цьому питанню при спостереженні за респондентами фіксувався факт схожого емоційного стану – обурення системою несправедливих суспільних відносин, що сформувалася при розподілі фінансових, матеріальних ресурсів на цілі волонтерської допомоги.

Значущими перешкодами для розвитку волонтерства є також скорочення джерел для надання необхідної допомоги військовослужбовцям і постраждалим від воєнного конфлікту на Сході України та недоліки законодавчого забезпечення діяльності волонтерських організацій (по 8 виборів), а також недостатнє інформаційне висвітлення діяльності волонтерських організацій (6 виборів).

Важливою проблемою є також нездатність волонтерських рухів і організацій співпрацювати та координувати свою діяльність одне з одним, відсутність єдиного координаційного центру волонтерських організацій, визнаного в Україні та за її межами (5 виборів). Такий координаційний центр має на меті скасувати таке явище, як псевдоволонтерство – усі донори (вітчизняні та міжнародні) мали б можливість співпрацювати із справжніми волонтерами.

Отже, проведене дослідження показує, що проблеми, пов'язані з характером відносин волонтерських організацій з державними органами влади, прогнозовано стали пріоритетними, а системних змін у характері взаємодії між владою та громадянським суспільством не відбулося, незважаючи на бурхливі події останніх років. Що, на думку представників волонтерських організацій, найбільше сприятиме розвитку волонтерських організацій і рухів в Україні подано в таблиці 3.

З огляду на розвиток волонтерських організацій і рухів, питання взаємодії з органами державної влади сприймається як ключове, оскільки 13 експертів з 20 серед чинників розвитку обрали включення волонтерських організацій до процесів розробки та реалізації державних соціальних програм. Мобілізація ресурсів волонтерських організацій і позитивний соціальний ефект від цього можливий за умов включення представників волонтерських організацій до органів влади; у разі надання пільг, преференцій та удосконалення законодавства у сфері діяльності волонтерських організацій (таку думку висловили понад половину опитаних). Низьку оцінку отримав такий системний чинник, як створення інфраструктури підтримки волонтерського руху: Центри розвитку волонтерства, інформаційно-комунікаційна інфраструктура, сайти

тощо (8 виборів). Те, що є передовою світовою практикою, коли створюється інфраструктура, яка дозволяє інститутам громадянського суспільства функціонувати фактично автономно та не залежати від влади, українськими волонтерами фактично не сприймається як чинник розвитку.

Таблиця 3

Ієрархія чинників, що сприятимуть розвитку волонтерських організацій і рухів в Україні

Чинники, що сприятимуть розвитку волонтерських організацій і рухів в Україні	Кількість виборів*
Включення волонтерських організацій до процесів розробки та реалізації державних соціальних програм	13
Включення представників волонтерських організацій до органів влади (до складу громадських рад, експертних комітетів тощо з відповідними правами, що дозволять реально впливати на рішення, що приймаються)	12
Удосконалення законодавства у сфері діяльності волонтерських організацій	9
Створення за підтримки держави, бізнесу, освітніх закладів відповідної інфраструктури підтримки волонтерського руху в Україні (Центри розвитку волонтерства, інформаційно-комунікаційна інфраструктура – сайти тощо)	8
Залучення благодійних коштів міжнародних фондів	8
Надання пільг і преференцій благодійним фондам, громадським об'єднанням, що спрямовують кошти на волонтерські організації	7
Популяризація діяльності волонтерів у суспільстві за допомогою ЗМІ	7
Боротьба із зловживаннями та шахрайством під видом волонтерської діяльності	5

* Експертам надавалась можливість обрати кілька варіантів відповіді.

Таким чином, протягом 2013–2015 рр. мобілізаційний ресурсний потенціал громадянського суспільства виявився дуже високим, хоча його прояви подекуди були хаотичними, не зовсім скоординованими. Але поступово відбуваються процеси певної інституціоналізації волонтерського руху та його включення в соціальні процеси на постійній основі: ті люди та структури, які намагаються зробити свою діяльність системною, набувають формального статусу, що дозволяє розширити можливості співробітництва з урядовими структурами та міжнародними організаціями, наймати співробітників на платній основі тощо.

Водночас аналіз стану, ресурсної забезпеченості та загальні тенденції змін волонтерського руху вже починають певною мірою нагадувати хронічні проблеми українського громадянського суспільства, зокрема, гіпертрофоване фокусування на органах державної влади, взаємодія з якими сприймається одночасно як основне джерело проблем і засіб вирішення тих самих проблем. Крім того, гостра фаза протистояння на Сході вже минула, обставини суттєво змінились, це призвело і до певного затухання волонтерського руху. Тим не менш, той мобілізаційний імпульс, який волонтерський рух надав процесам соціальної самоорганізації в Україні, потребує подальших досліджень, оскільки не виключено, що саме це соціальне явище містить у собі ключові інгредієнти самобутнього рецепту розвитку в Україні реальної демократії та її становлення реальним суб'єктом регіональних політичних і соціально-економічних процесів.

Нині проведено лише перший, розвідувальний етап дослідження ресурсного потенціалу волонтерства в Україні, проте вже можемо зазначити, що активна участь громадських об'єднань у подіях останнього часу в Україні, а також стан соціальних ресурсів, які доступні для громадських об'єднань і можуть залучатись ними, демонструють значний потенціал активізації та розширення участі громадських об'єднань у забезпеченні розвитку та реформуванні суспільства. Проте відсутність дієвих механізмів залучення цих ресурсів може призвести до їхнього занепаду та значно звужує потенціальну ресурсну базу проведення реформ, гальмує процеси відновлення та стабілізації усіх сфер життєдіяльності українського суспільства у ситуації воєнного конфлікту. Відповідно, необхідною умовою децентралізації та інших реформ, метою яких є демократизація українського суспільства, сприяння участі громадян у прийнятті та реалізації управлінських рішень, є створення в Україні механізмів, спрямованих на розвиток і залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань, у тому числі й волонтерських організацій і рухів. Розпочате дослідження буде продовжено, окремим його питанням стане пошук та обґрунтування зазначених механізмів.

Список використаних джерел

1. Панькова О.В. Теоретичні засади залучення соціальних ресурсів громадських об'єднань на потреби розвитку регіонів в умовах децентралізації / О.В. Панькова, О.Ю. Касперович, О.В. Іщенко // Український соціум. – 2015. – № 3. – С. 20–28.
2. Панькова О.В. Соціальні ресурси громадських об'єднань: емпіричний вимір дослідження / О.В. Панькова, О.Ю. Касперович, О.В. Іщенко // Український соціум. – 2015. – № 4. – С. 54–60.
3. Горелов Д.М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські практики : аналіт. доп. / Д.М. Горелов, О.А. Корнієвський. – К. : НІСД, 2015. – 36 с.
4. Балакірева О. Ставлення до переселенців і волонтерської діяльності [Електронний ресурс] / О. Балакірева, Т. Бондар, Д. Дмитрук. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteerin.pdf>
5. Взаємодія держави і суспільства, символічний простір народу та українсько-російські взаємини у дзеркалі громадської думки. Жовтень 2015 : інформ. бюл. [Електронний ресурс] ; [за ред. М.М. Слюсаревського]. – Режим доступу : http://ispp.org.ua/bibl_6.htm
6. Народ и власть. Граждане Украины гораздо больше верят в себя, чем в избранных ими же кормчих (результаты социологического опроса) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://opros2014.zn.ua/>
7. Edwards B. Resources and Social Movement Mobilization / B. Edwards, J.D. McCarthy // The Blackwell Companion to Social Movements ; [edited by D.A. Snow, S.A. Soule, H. Kriesi]. – Oxford, UK : Blackwell Publishers, 2004. – P. 116–152.

References

1. Pankova O.V., Kasperovych O.Yu., Ishchenko O.V. *Teoretychni zasady zaluchennya sotsialnykh resursiv gromads'kykh obyednan' na potreby rozvytku regioniv v umovakh detsentralizatsii* [Theoretical basis of non-government associations' social resources attraction to the needs of regional development in a decentralized environment]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 2015, No. 3, pp. 20–28 [in Ukrainian]
2. Pankova O.V., Kasperovych O.Yu., Ishchenko O.V. *Sotsial'ni resursy gromads'kykh obyednan': empyrychnyi vymir doslidzhennya* [Social resources of non-governmental organizations: empirical dimension of research]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 2015, No. 4, pp. 54–60 [in Ukrainian]

3. Horielov D.M., Korniiievskiy O.A. *Volonterskyi rukh: svitovyi dosvid ta ukraïnski praktyky: analit. dop.* [The volunteer movement: international experience and Ukrainian practice: analyt. report]. Kyiv, NISD, 2015, 36 p. [in Ukrainian]

4. Balakirieva O., Bondar T., Dmytruk D. *Stavlennya do pereselentsiv i volonterskoi diyal'nosti* [Attitudes towards displaced persons and volunteer activities], available at: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Settlers%20and%20volunteering.pdf> [in Ukrainian]

5. *Vzayemodiya derzhavy i suspil'stva, symbolichnyi prostir narodu ta ukraïns'ko-rosiis'ki vzayemny u dzerkali gromads'koi dumky. Zhovten' 2015* [The interaction of state and society, the symbolic space of the nation and the Ukrainian-Russian relations in the mirror of public opinion. October, 2015: inform. bulletin.], available at: http://ispp.org.ua/bibl_6.htm [in Ukrainian]

6. Narod i vlast'. *Grazhdane Ukrainy gorazdo bol'she veryat v sebya, chem v izbrannykh imi zhe kormchikh (rezul'taty oprosa)* [The people and the government. Citizens of Ukraine have more faith in themselves than in their chosen as helmsmen (the results of a poll)], available at: <http://opros2014.zn.ua/> [in Russian]

7. Edwards B., McCarthy J.D. Resources and Social Movement Mobilization. The Blackwell Companion to Social Movements, edited by David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi. – Oxford, UK, Blackwell Publishers, 2004, pp. 116–152.

Отримано 01.03.16

Панькова О.В., доцент, канд. социол. наук, завсектором проблем экономической социологии Институт экономики промышленности НАН Украины,

Касперович А.Ю., главный экономист, Институт экономики промышленности НАН Украины,

Ищенко А.В., ведущий экономист, Институт экономики промышленности НАН Украины (Киев)

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВОЛОНТЕРСЬКОГО ДВИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОБЩЕСТВА: РАЗВЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

Определены специфические черты и основные проблемы развития волонтерского движения в Украине в 2013–2015 гг., раскрыты перспективы его дальнейшего развития и вовлечения социальных ресурсов волонтерства в процессы решения проблем и вызовов, стоящих перед современным украинским обществом.

Ключевые слова: волонтерская деятельность, мобилизация социальных ресурсов, гражданское общество.

Pankova O.V., PhD. (Sociology), associate professor, head sector of economic sociology issues, Institute of Industrial Economics NAS of Ukraine,

Kasperovych A.Yu., group economist, Institute of Industrial Economics NAS of Ukraine,

Ishchenko A.V., leading economicist, Institute of Industrial Economics NAS of Ukraine,

RESOURCE POTENTIAL OF VOLUNTEERING IN UKRAINIAN SOCIETY: RESEARCH INVESTIGATION

The authors reveal the specifics and the main problems of development of the volunteer movement in Ukraine in the period of 2014–2015. The article contains the analysis of the prospects for its further development and the involvement of social resources of the volunteering into the process of solution of the problems facing the modern Ukrainian society.

Keywords: volunteering, mobilization of social resources, civil society.